

Praten over seks?

Theoretische kwesties in verband met *oral history*

JAN BLEYEN¹

Assistent Geschiedenis, MoSa – Katholieke Universiteit Leuven

"Ja, dus onze babbel, het gaat echt een babbel zijn, gaat een beetje gaan over liefde en verliefdheid vanaf het prille begin van uw leven. Dus, mijn eerste vraag is: vertel eens een keer over uw eerste vriendje."

Joris stelt zijn eerste vraag aan Anna, een 70-jarige kennis van zijn ouders. Dat het interview over seksualiteit zal gaan, heeft hij vooraf openlijk verteld. "Mijn eerste vriendje", herhaalt Anna. "Als ge dat nog goed weet", vult de joviale 21-jarige student geschiedenis aan. Beiden lachen.

"Ja, nog wel redelijk goed. Want mijn generatie werd zeer gescheiden opgevoed hé. Wij hadden dus de meisjesschool en de jeugdbeweging. Ik was bij de scouts, maar dat was ook honderd procent gescheiden. Dus wij kwamen *niet* in contact met jongens."

Anna bouwt een plot op die meesleept en overtuigt. Als regisseur van haar eigen film evoceert ze mensen en handelingen, gebeurtenissen en interacties, ervaringen en gevoelens, plaatsen en momenten. In de loop van haar mondelinge vertelling verandert de leefwereld die ze aanwezig maakt en geeft ze het eerder abstracte begrip seksualiteit concrete omstandigheden, gedaanten en invullingen.

In deze bijdrage verken ik de mogelijkheden van *oral history* in de historische studie naar seksualiteit. Enerzijds illustreer ik hoe historici mondelinge bronnen kunnen inzetten om veranderingen in seksualiteitsbeleving te onderzoeken: wanneer passen zij het interview adequaat en kritisch toe? Omdat het om een tijdrovende onderneming gaat, stel ik anderzijds de vraag waarom ze dat *überhaupt* zouden doen. Wat is, met andere woorden, de waarde en meerwaarde van *oral history* voor de geschiedenis van dit thema? Dit artikel biedt geen pasklare richtlijnen. Wel bespreekt het theoretische kwesties in verband met methodologie: ik toon hoe het interview eerst een 'vertelling' is, vervolgens een 'verhaal' of tekst wordt, en uiteindelijk een plaats krijgt in een historisch relaas of 'geschiedenis'. Ik stel met name een

¹ Voor correspondentie in verband met dit artikel, gelieve contact op te nemen met Jan Bleyen, e-mail: Jan.Bleyen@arts.kuleuven.be

performatieve benadering voor om, met een bijzondere aandacht voor metaforen, inzicht te krijgen in processen van betekenisgeving in het verleden.

1. PRATEN OVER SEKS?

Hoe praat men vandaag over persoonlijke ervaringen in verband met seksualiteit uit het verleden, en hoe werd er in het verleden zelf over seksualiteit gepraat? Deze vraagstelling vormde het uitgangspunt van het werkcollege *Oral history* dat ik met prof. dr. Leen Van Molle in het najaar van 2006 aan de Katholieke Universiteit Leuven organiseerde. Samen met elf studenten, waaronder Joris, werd onderzocht hoe contemporaine historici het interview kunnen hanteren voor de geschiedenis van seksualiteit.² De sociale praktijk van het 'praten over seks' was zowel de methodologische als inhoudelijke leidraad van deze verkenning. Praten, en bij uitbreiding vertellen, speelt immers niet enkel tijdens de interactie vandaag tussen historicus en verteller een centrale rol. Ook in de historische tijd, die in de loop van het interview wordt opgeroepen, kon het een betekenisvolle handeling zijn in de omgang met verliefdheid, voorlichting, menstruatie, de 'eerste keer', overspel, geboorteplanning, of noem maar op.

Met het concept *oral history* verwijs ik naar een methode of onderzoeksproces: de historicus creëert mondelinge bronnen en analyseert ze om inzicht te verkrijgen in processen in het verleden.³ Hij of zij wendt, met andere

². Deze tekst brengt inzichten uit dit onderwijsproject samen met reflecties over mondelinge geschiedenis en performativiteit uit mijn eigen onderzoek naar de gewijzigde omgang met doodgeboorte. De studenten die deelnamen aan het vak Methoden en Technieken van de Nieuwste Tijd in het najaar van 2006 – An Buccauw, Krista Caimo, Bärbel Cremer, Sylvie Gaethofs, Roeland Goorts, Bob Michiels, Pieter Serrien, Veronique Van Nierop, Toon Van Rompay en Michaël Van Tilborg – verleenden me creatieve inspiratie. Hun examenopdracht bestond uit het organiseren, uitvoeren en ontsluiten van twee interviews, met transcriptie van één, en de zelfreflectie over het maken en analyseren van de bron. De namen Joris en Anna zijn pseudoniemen. Ik dank tevens Josephine Hoegaerts, Bart Latré, Patrick Pasture, Theo van der Meer, Leen Van Molle en Staf Vos voor hun commentaren op een vorige versie van deze tekst.

³. Meestal worden mondelinge vertellingen over het verleden echter niet in eerste instantie ingezet voor historische analyse, maar verzameld en ontsloten voor hun veronderstelde sociale, politieke, archivalische, therapeutische, didactische, emanciperende, entertainende of identiteitsvormende waarde (Perks & Thomson, 2005, 183-268; Dunaway & Baum, 1996, 173-279). Hoe dan ook, of *oral history* nu middel tot historische analyse of, als het ware, een doel op zich is, in beide gevallen doen individuen hun eigen verhaal over het verleden, en personaliseren ze wat we onder 'geschiedenis' verstaan. Wel is het zo dat *oral history* vele

woorden, interviews aan omdat ze een weg of middel zijn om vragen naar verandering te beantwoorden. In navolging van antropologen, die participerende observatie als kernmethode hebben, zorgt een toegenomen reflectie over de eigen rol in het onderzoeksproces en over de relatie tussen interviewer en verteller voor een meer nauwgezette toepassing van het interview voor historisch onderzoek (Dunaway, 1996, 10; Portelli, 1997, xiv; Perks & Thomson, 2005, xi). Toch zijn historici geen antropologen: het veld dat zij onderzoeken – het verleden – is er immers niet meer. Wat ze slechts kunnen bijwonen is de vertelling *over* dat verleden: hoe het 'toen' in het 'nu' opgeroepen of aanwezig gemaakt wordt. Bovendien bestaat er geen zaligmakende manier om aan *oral history* te doen: individuele thema's, probleemstellingen en interviewsituaties vragen om eigen inhoudelijke en praktische overwegingen en benaderingen (Morrissey, 2005, 108; Ritchie, 2003, 16, 19).

Ook de notie seksualiteit vraagt om uitleg. Ik gebruik het als een attende-rend begrip: het beschrijft geen primordiale of vastliggende realiteit maar refereert aan een complex geheel van veranderlijke werkelijkheden (Halperin, 1989, 259; Kulick & Wilson, 1995, 6-8). Zelfs de meest vanzelfsprekende of natuurlijk ogende 'feiten' van seksuele belichaming behoren niet zomaar tot de menselijke natuur, maar tot de verschuivende wereld van culturele betekenissen en sociale praktijken (Di Leonardo & Lancaster, 1997, 1). Toen Joris Anna uitnodigde te praten over seksualiteit in het kader van zijn studie geschiedenis reageerde ze enthousiast, maar liet ze tegelijk weten dat ze "twijfels had of het een nuttig onderzoek zou zijn voor een historicus". Seksualiteit bleef trouwens tot voor kort uit het blikveld van historici (Davis & Kennedy, 1986, 9). Binnen het 'genre' van *oral history* was er in de jaren zestig en zeventig, toen 'klasse' een centrale focus was (Brown, 2001, 116), weliswaar ruimte voor het onderwerp in levensverhaalprojecten van arbeidersvrouwen en -gezinnen (Rubin, 1976; Roberts, 1977), maar alludeerde Paul Thompson (1978, 243-252) geen enkele keer op seksualiteit toen hij in zijn *Voice of the Past* voorbeeldvragen opnam in verband met het gezinsleven, vrijetijdsbesteding en de levensloop.

Seksualiteit "blijkt bij nadere beschouwing niets anders te zijn dan een woord dat van alles en nog wat kan betekenen" (van der Meer, 2003, 68). Haar sociale definities kunnen immers snel veranderen en de eigenlijke ervaring van seks wijzigen. Het is de context die een gevoel tot een seksuele sensatie maakt en een handeling tot een seksuele handeling (Ross & Rapp, 1983). Toch kan het woord 'seks' in een bepaalde historische context

subgenres kent en is het duidelijk dat een tijdschriftartikel om een andere retoriek vraagt dan een theaterproductie (Portelli, 1997, 16, 19).

gedeelde inhouden en associaties behelzen. Zo leggen huidige woordenboeken de klemtoon op voortplanting en lichamelijkheid. Maar dat neemt niet weg dat seksualiteit ook te maken kan hebben:

"met de geest, met kennis en met mythes, met plezier, genot en met afkeer, met geloof, hoop en liefde, en in onze tijd vooral met identiteit, maar ook met macht, ongelijkheid en geweld, en soms zelfs oorlogsvoering" (van der Meer, 2003, 69, 73).

Vandaag interviewen over 'seks' vroeger is bijgevolg negotiëren over een veranderlijke en relatieve inhoud. Wie mensen laat vertellen over het verleden van seksuele ervaringen houdt daarom best in het achterhoofd dat de term zelf ondertussen andere associaties oproept dan enkele generaties terug en dat de verteller zich tussen oudere en recentere 'discursieve werelden' manoeuvreert (Brown, 2001, 119).

2. METAFOREN

Wie met interviews kwantitatieve gegevens wil verkrijgen – correlaties wil onderzoeken – is niet gebaat met een open en exploratieve aanpak. Toen de Amerikaanse bioloog Alfred Kinsey in 1938 college moest geven over het huwelijk, stelde hij vast dat er een groot tekort was aan 'wetenschappelijke data' over het seksueel gedrag van mensen. Om die lacune weg te werken liet de academicus samen met een team interviewers honderden mannen en in tweede instantie ook vrouwen vragen met betrekking tot seksualiteit beantwoorden. Jaren had hij zich met de galwesp beziggehouden, nu zou hij als taxonoom de variaties in de seksuele handelingen en voorkeuren van de menselijke soort in kaart brengen. Om tot een "objectively determined body of fact about sex" te komen (Kinsey, Pomeroy & Martin, 1948, 5), moesten interviewers zich neutraal opstellen en de antwoorden op de vele, gesloten en uniforme vragen ter plekke coderen. De grafieken en tabellen, die bijvoorbeeld het voorkomen van homoseksueel en buitenechtelijk geslachtsverkeer toonden, namen variabelen als leeftijd, opleiding, religieuze affiliatie, burgerlijke stand en stedelijkheid op (Ericksen, 1998). Of: de realiteit van seksualiteit begrepen in feiten en cijfers.⁴

⁴. Zie ook het recente *Between sex and power. Family in the world, 1900-2000* van de socioloog Göran Therborn (2004) waarin de omgang met seksualiteit objectief begrepen wordt, bijvoorbeeld aan de hand van demografische tabellen zoals over huwelijksleeftijd of het aantal echtscheidingen. Vergelijk hoe op gelijksoortige wijze het fenomeen 'religie' en het

Wie, omgekeerd, een kwalitatieve analyse vooropstelt – (inter)subjectiviteit en betekenisgeving wil onderzoeken – laat best gesloten standaardvragen thuis en probeert niet aan de hand van variabelen te correleren (Beatty, 1995, 150-151). In deze tweede optie, die ik in dit artikel verken, worden volgende onderzoeksvragen relevant en mogelijk. Wat betekenden abstracte concepten zoals 'seks' of 'liefde'?⁵ Welke associaties kreeg een object als de pil of het condoom? Wat deden ervaringen zoals verliefdheid, de 'eerste keer' of onthouding met mensen? Wat hielden emoties zoals schaamte, jaloezie, verlangen of opwinding in? Hoe werden ruimtes zoals de slaapkamer, het kerkgebouw of het *world wide web* gebruikt? Op welke wijze werd seksuele maturiteit sociaal en cultureel geconstrueerd? Telkens betreft het, in het kort, de antropologische vraag naar de – voor historici: veranderlijke – betekenisgeving aan aspecten uit de leefwereld van seksualiteit.

Deze methodologische reflectie over *oral history* van seksualiteit biedt een positief antwoord op traditionele reserves bij de historische waarde van mondelinge bronnen.⁶ In een eerste kritiek luidt het dat het interview geen evident middel is voor historici omdat de betrouwbaarheid van de getuige onduidelijk is. Het geheugen zou de getuige in de steek laten en bovendien zou de verkregen informatie vaak warrig, incoherent, subjectief of zelfs vals zijn (Hoffman, 1974; Ritchie, 2003, 27). Een tweede verwijt tegenover de historicus die mondelinge vertellingen als hoofdbron aanwendt, is dat het slechts herinneringen zouden zijn die enkel iets over de huidige omgang leren en niet over die uit het verleden (Lummis, 1983). Ten derde zou *oral history* verhalen opleveren die in die mate individuele en bijzondere kenmerken vertonen dat de historicus niet meer kan zijn dan telkens de biografie van een persoonlijke levensloop (Schrager, 1983; Tonkin, 1992, 12). Tot slot zou de interactie van het interview een wereld op zich zijn: de historicus botst op een onoverbrugbare kloof tussen het verhaal en een zogenaamde realiteit (Carr, 1998). Deze kritieken gaan echter niet op voor een geschiedschrijving die, in plaats van waarneembare feiten of gebeurtenissen, de realiteit van betekenisgeving en verbeelding centraal stelt (Tamke, 1977, 268; Grele, 1985, 41). Naar de woorden van Portelli is subjectiviteit – beter vind ik:

bijhorende proces van secularisering traditioneel kwantitatief werd onderzocht maar nu ook onder een discursieve loop belandt (Brown, 2001, 2006; Van Rooden, 2004).

⁵ Soortgelijke onderzoeksvragen dienen echter niet tijdens het interview gesteld te worden. Beter is het tijdens de interactie aan te sluiten bij de taal van de leefwereld.

⁶ Luisa Passerini sprak in de jaren zeventig over een nog te voeren strijd om de aanvaarding van de validiteit van mondelinge bronnen in de Europese geschiedschrijving.

intersubjectiviteit – niet het 'probleem', maar juist de 'kans' van *oral history* (Portelli, 2005, 67-68).

De wetenschappelijke kwaliteit van een uitgevoerde mondelinge geschiedenis naar seksualiteit situeert zich bovenal in de mate waarin de onderzoeker zichzelf net niet wegfiltert, ook niet tijdens de redactie van zijn relaas, maar de 'erotische subjectiviteit' (Kulick & Willson, 1995) of 'intieme communicatie' (Herdt & Stoller, 1990) die zich tijdens maar ook voor en na het veldwerk afspeelt, expliciteert. Net zoals etnografen spelen *oral historians* een grote rol in het construeren van hun verslagen over een groep mensen.⁷ (Dat geldt trouwens ook voor de constructie van andere bronnen, met dat verschil dat de *oral historian* betrokken is bij het ontstaan van zijn bron (Grele, 1985, 41-42).) Willen zij ook dimensies van de seksualiteitsbeleving onderzoeken die niet meetbaar zijn, zoals ervaringen, emoties, betekenissen en identiteiten, dan gaan ze niet als een neutrale observator het laboratorium in (Herdt & Stoller, 1990, 6-7). Metaforen, zo meen ik, zijn de sleutel om die dimensies te onderzoeken.

De essentie van metaforen is dat we het ene begrijpen en ervaren door het andere (Lakoff & Johnson, 1980). Metaforen 'maken' betekenis en ze maken die betekenissen tastbaar. Het is vooral de fysieke en zichtbare leefwereld (zoals van dieren en dingen, warmte en licht, krachten en beweging) die inspireert tot het vatten van wat we als abstracte en diffuse realiteiten ervaren (Kövecses, 2002, 15-25). Zo kan maagdelijkheid begrepen worden als een 'geschenk' of als 'stigma' (Carpenter, 2005) en is homoseksualiteit 'besmettelijk' (Plummer & McCann, 2007). Metaforen zijn alomtegenwoordig in het dagelijks denken, spreken en handelen. Vaak worden ze echter, onterecht, slechts als talige ornamenten opgevat. Al beseffen we het nauwelijks, we kunnen niet buiten metaforen (Lakoff & Johnson, 1980, 453-457). De analyse van metaforen is daarom, naar de woorden van James Fernandez, een kerntaak van antropologisch onderzoek. Metaforen verlenen beelden of scenario's die het handelen begeleiden en organiseren. Ze brengen orde in de chaos: ze laten fragmenten van het (seksuele) leven en de wereld samenvallen tot hanteerbare 'objecten' die een gevoel van heelheid geven (Fernandez, 1972, 41-58).

Vanuit deze invalshoek is het doel van mondelinge geschiedenis de vinger te leggen op die metaforen die tegelijk vorm geven aan en vorm krijgen in handelingen, en zo te ontrafelen hoe minder tastbare en moeilijk te grijpen

⁷ Die rol bleef lange tijd onderbelicht in de meeste queerstudies, getuige het werk van D'Emilio (1983). Onder invloed van feministische etnografen, die reflecteren over constructies van identiteit en authenticiteit, wordt nu vaker de vraag gesteld hoe *queers* over 'zichzelf' vertellen in een interviewsetting (Boyd, 2008).

aspecten van seksualiteitsbeleving zoals voorlichting en verliefdheid tot concrete dingen werden gemaakt. Want precies dat tastbaar maken is noodzakelijk om 'bekwaam' te handelen (*Ibid.*, 42). Zo dadelijk illustreer ik dit aan de hand van het verhaal van Anna. Maar eerst geef ik een theoretische discussie bij wat eraan voorafging: hoe deze bron met andere woorden niet zomaar als tekst uit de lucht is komen vallen maar tot stand kwam als 'vertelling'. Daarna toon ik welke analyse mondelinge bronnen toelaten: hoe vertelling en verhaal tot 'geschiedenis' kunnen worden verwerkt.

3. VERTELLING

Het verhaal van Anna is het resultaat van een vertelling: een dialoog met Joris. Het kwam niet enkel tot stand door wat zij te zeggen had, maar ook door zijn aanwezigheid, handelingen en interpretaties zowel voor, tijdens en na de interviewperformance. Paul Thompson (1978, x) wees er in zijn *Voice of the Past* reeds op dat de activiteit van mondelinge historici zich onvermijdelijk binnen een sociale context afspeelt. Ze moeten bijgevolg nadenken over wat ze doen, waarom ze dat doen en voor wie (Tonkin, 1992, 2-3). Ik stel dat de validiteit van een uitgevoerde mondelinge geschiedenis zich dan ook niet zozeer situeert in een zogenaamde waarheid van de inhoud van het getuigenis, maar veeleer in de mate waarin de onderzoeker bewust, accuraat en expliciet omspringt met de eigen rol voor, tijdens en na het interview. Begrijpt de historicus het verkregen verhaal als het resultaat van een vertelling waarbij in een "gedeelde autoriteit" (Frisch, 1991) het verleden tot stand werd gebracht?

De vraag naar intersubjectiviteit is inderdaad cruciaal voor een gedegen zelfkritiek. Tijdens de vertelling onderzoeken interviewer en verteller elkaar, wisselen ze blikken uit. Hun sociale en persoonlijke relatie speelt een belangrijke rol in het verloop van het interview (Portelli, 1997, 10, 73). De vorm van het interview hangt af van de mate waarin de interviewer tot de realiteit behoort die hij of zij wil onderzoeken. Is hij of zij insider of outsider? Verschilt de onderzoeker met de verteller in leeftijd, geslacht, achtergrond, manier van praten, kleden en bewegen? Een oudere vrouwelijke verteller, zoals Anna, benadert een jonge mannelijke historicus, zoals Joris, als iemand met meer kennis van het publieke geschiedverhaal maar zonder eigen belichaamde ervaringen, en als iemand die nu seksueel actiever is en die meer thuis is in hedendaagse praktijken en vertogen.

Historici hebben een bijzonder actieve rol, wat echter niet wil zeggen dat iemand als Anna die niet zou hebben, integendeel. Daarom noem ik haar liever geen respondent, getuige of informant, maar een verteller. Een 'respondent' is iemand die (gesloten) vragen krijgt en die tracht te beantwoorden. Een 'getuige' wordt geraadpleegd omdat die een directe waarneming had van feiten die men hoopt te reconstrueren. Een 'informant' bezit een bepaalde kennis die in wezen reeds bestaat of voorhanden is en slechts gedeeld of meegedeeld moet worden.⁸ Anna is echter reeds in vroegere omstandigheden aan de slag gegaan met de bouwstenen voor het verhaal dat ze nu doet, maar ze heeft het verhaal nooit voorheen in die vorm verteld. Ze houdt als historica van haar eigen leven een scenario voor ogen en verbindt ter plekke fragmenten tot een geheel. Ze doet dat in interactie met een publiek dat ruimer is dan de aanwezige historicus en dat onder meer door het opnametoestel dat de vertelling vastlegt, wordt belichaamd (*Ibid.*, 4, 10). Anna is hoe dan ook geen objectieve getuige. Dat moet en kan ze ook niet zijn: iedere verteller geeft betekenis vanuit zijn of haar perspectief in interactie met bepaalde omstandigheden. En hoe dat gebeurt, is nu net interessant (Tonkin, 1992, 10).

Vertellers kan men bovendien niet reduceren tot een of enkele kenmerken zoals etnie, klasse of religieuze overtuiging. De idee van representativiteit van 'informanten' suggereert culturele uniformiteit onder bepaalde 'groepen' of categorieën als Italianen, laaggeschoolden en gelovigen. En die bestaat in realiteit niet (Herdt & Stoller, 1990, 46; Burke, 2005, 47). Uiteraard is het wel interessant variatie en veelheid van perspectieven en ingangen te bekommen – die duikt ongetwijfeld op na een reeks interviewontmoetingen – om te onderzoeken hoe een realiteit zoals 'verliefdheid' in verschillende contexten of situaties opgevoerd kon worden. Voor een thema als seksualiteit, dat niet enkel gevoelig en intiem is, maar ook dicht op het lichaam zit, is het bovendien belangrijk een verteller te kiezen van wie bij voorbaat geweten is dat die ook in andere sociale situaties geen ongemakkelijke prater is.

Vertrouwen scheppen is, bovendien, essentieel voor een thema zoals seksualiteit dat met schaamte en niet zelden met trauma's gepaard kan gaan. (Al wil ik benadrukken dat evengoed in een interview over op het eerste gezicht triviale of alledaagse zaken – bijvoorbeeld: het gebruik van auto's – erg gevoelige episodes of ervaringen kunnen opduiken.) Dat vertrouwen krijgt een interviewer enkel door open te zijn over de objectieven – het thema van het onderzoek – zonder evenwel onderzoekstaal in de dialoog binnen te

⁸ Vergelijk de bespreking van deze termen bij Ritchie (2003, 30) de afwijzing van het begrip 'informant' bij Herdt en Stoller (1990, 44-46). Het alternatief dat zij voorstellen is de Engelse term *interpreters*: zij die de dingen voor ons interpreteren, hun visies en vertalingen van hun wereld en henzelf verlenen.

brengen. De interviewer, *in casu* Joris, definieert de rollen door het gesprek te starten (Portelli, 1997, 9, 12). Ik meen dat hij of zij zichzelf best 'klein' maakt en het narratief gezag aan de verteller geeft door geduldig te luisteren (lees: te zwijgen) en bijvoorbeeld als volgt de verteller te 'laten vertellen':

"Ik geef je alle tijd om rustig je verhaal te doen. Ik heb geen lijst met vragen bij, alles wat je zegt is waardevol. Ik kan je altijd nadien dan nog iets vragen".

De verteller moet zo de kans krijgen om te bepalen hoe de uitvoering van zijn/haar verleden – zeker in het geval van seksualiteit – zal verlopen. De interviewer heeft als taak die historische vertelling te ondersteunen.

Gelukkig voor Joris is Anna een gemakkelijke prater. Op zijn contextfiche bij de opname noteert hij overigens dat ze geboren is in 1937, gehuwd in 1962 en gescheiden in 1979. Ze kreeg zeven kinderen waarvan een op zestienjarige leeftijd een handicap kreeg. Een achtste was op komst maar heeft ze laten aborteren. Het zou volgens Joris gaan om een "geëngageerde vrouw" die vandaag met verschillende projecten bezig is. Dat ze op dit moment een website maakt, illustreert, aldus de student, dat het om een "moderne, vrijgevochten vrouw [gaat] die open staat voor het nieuwe". Ze is katholiek, maar dat is volgens hem "niet zo belangrijk". Het interview kende, aldus de technische fiche, een vlot verloop, duurde bijna een uur in de vroege namiddag, en vond bij haar thuis plaats in aanwezigheid van een speelse hond.

4. VERHAAL

De rol van de historicus is even groot in de volgende stap: het omzetten van de mondelinge bron in een tekst. Er is niet een enkele goede wijze van transcriberen: dat hangt telkens af van de doelstelling (*Ibid.*, 15). Mijn voorkeur gaat uit naar een poëtische transcriptiemethode omdat die een narratieve analyse en onderzoek van metaforen ten goede komt. Al laten maar weinig historici dat blijken in hun transcripties, er bestaat wel degelijk een nauwe relatie tussen mondelinge geschiedenis en poëzie (Tedlock, 1983, 107-123). In deze methode, waarin geen doorlopende tekst maar versregels tot stand komen, sluit de geschreven tekst (het verhaal) nauwer aan bij de ritmische kwaliteit van het mondelinge interview (de vertelling).

Het transcript moet bovendien niet de illusie vertolken dat het de vertelling neutraal, volledig en identiek kan vastleggen: het is hoe dan ook een vertaling naar een ander medium, en een interpretatie. Wie aanduidt dat de intonatie

van een vertelpassage hoog is, expliciteert daarom best ook meteen dat het bijvoorbeeld ergernis of verontwaardiging inhoudt (Portelli, 1997, 65). Waar het op neerkomt is expliciet te zijn over de werkwijze en die werkwijze vervolgens consequent toe te passen. Het volgende fragment toont hoe een open aanpak narratieve gehelen kan opleveren die een bespreking van metaforen toelaten.

*ja dus onze babbel
het gaat echt een babbel zijn
gaat een beetje gaan over liefde en verliefdheid vanaf het prille begin van uw
leven
dus mijn eerste vraag is
vertel eens een keer over uw eerste vriendje
mijn eerste vriendje
als ge dat nog goed weet [beiden lachen]
ja nog wel redelijk goed
want mijn generatie werd zeer gescheiden opgevoed hé*

wij hadden dus de meisjesschool
en de jeugdbeweging, ik was bij de scouts
maar dat was ook honderd procent gescheiden
dus wij kwamen niet [nadruk] in contact met jongens
omdat we ja
behalve met uw eigen broer of met de neefjes uit de familie
anders zag je die niet
de scheiding was zo sterk
want ik zat in een meisjesschool, Onze Lieve Vrouw Presentatie in Sint-Niklaas
en de weg van school naar huis
die liep langs het college van de jongens
en er werd dus in die scholen afgesproken om op verschillende uren de school te
laten uitgaan
dat er zeker geen kans was dat je op de weg van en naar school mekaar zou
ontmoeten

bovendien had de school
tenminste de meisjesschool, want van de jongensschool, ik weet niet of dat de
jongensschool dat ook had
de meisjesschool die had haar oud afgestudeerde dames met tijd die een oogje in
het zeil hielden
want wij waren gemakkelijk te identificeren met dat we een uniformschoon waren
en dat we dus allemaal in ons blauw plooirokje over de straat liepen [lacht]
ook de jassen waren uniform
alles was uniform
en als je gezien was, dan werd dat ook wel gesignaleerd aan de school dat je
gezien was met een jongen
en dat was dus eigenlijk quasi uitgesloten

want wij, wij leefden eigenlijk
ook thuis werd je vrij lang ook compleet onder controle gehouden
je ging naar school of je ging naar de jeugdbeweging
maar de uren waren bekend
en dus van zo echt op straat lopen was eigenlijk geen sprake toen
toch niet in alle het milieu waarin dat ik ben opgegroeid

dus voor ons was die wereld van de jongens
dat was eigenlijk mysterieus
en bleef dus vrij lang mysterieus

bovendien was er ook nog geen voorlichting
de voorlichting begon toen zo'n beetje haperend op gang te komen

en het was in een school met nonnetjes
maar zelfs
en ik studeerde regentaat
zelfs in de biologie
werd dat compleet omzeild altijd dat
dat kapittel seksualiteit
en er was daar zelfs een lerares biologie
die zodanig geobsedeerd van
dat je niks met seks mocht te maken hebben
die sprak zelfs niet van een stier
die zei dan: "dat is een dikke wilde koe" tegen ons [beide lachen]
dat is eigenlijk heel absurd

en als ze ons dan eindelijk moesten voorlichten
waarschijnlijk was dat een campagne van het ministerie, dat dat moest gebeuren
dan gebeurde dat individueel
en dan moest je bij zo'n bepaalde non komen
die de voorlichting moest doen
en dat is een gesprek dat ik mij nog kan herinneren
want die zei:
"wanneer vieren we kerstmis?"
en ik zei "vijfentwintig december"
en zij zei: "ja en wat vieren we dan?"
"ah ja de geboorte van Jezus"
ja "en wat vieren we op vijfentwintig maart?"
ik wist dat eigenlijk al niet [ik lach]
en blijkbaar vieren we dan Onze Lieve Vrouw Boodschap
en dat was als de engel kwam aankondigen aan Maria dat ze een kind ging krijgen
jij bent nog christelijk opgevoed hé?
nee niet echt
maar ge kent toch de verhalen

ja ik ken wel

ik ben historicus

ik zal het wel moeten kennen [lacht]

anders kun je nergens meer heen hé in West-Europa [lacht]

en ze zei: "en hoeveel tijd loopt daar nu tussen?"

en ik zei "negen maand"

"zeer goed" [lacht fel]

en dat was dus hoe dat je [wist] dat een kind dus negen maand in de buik van de moeder groeide

en dan werd dat geboren

en daar hield de voorlichting op hé [beetje verontwaardigd]

want ten eerste was dat dus al zeer fout van ons te zeggen dat dat door een goddelijke boodschap kwam hé

en dat de

en dan een geboorte die ook niet

die ook eigenlijk een beetje mysterieus verliep

zo van ineens was het er [lacht]

en daar hield de voorlichting mee op hé

thuis was daar ook geen sprake van

want ja mijn ouders die waren ook mensen van hun tijd

en daar werd niet over gesproken

en als er al onder vrouwen [nadruk] iets

tantes die op bezoek waren of een buurvrouw of zo of een kennis die op bezoek was

en er werd over dergelijke zaken gesproken

dan ofwel deden ze dat in het Frans dat we dat niet konden verstaan

ofwel werd dat in bedekte termen gedaan

zo bijvoorbeeld van:

"zij heeft het aan haar vrouwelijk"

en dan was dat iets van de geslachtsorganen

iets van de baarmoeder of de borsten of zo [lacht]

en als er bij een man iets aan de hand was

die had het aan zijn mannelijk

maar een penis dat werd

allez dat was een woord

ik vraag mij af of ze dat woord eigenlijk gebruikten

of dat ze het eigenlijk kenden [lachen]

dus we werden kortom, in volledige onwetendheid opgevoed

en je moest het dus via andere kanalen opvangen

en ik had gelukkig of toevallig een vriendin die thuis een boekhandel uitbaatte

en die snuisterde al eens rond in de boeken die dan voor de volwassenen waren

want via boeken kon je ook niks leren hé toen
want je had een bibliotheek
maar in de bibliotheek was dat
boeken die ge maar vanaf veertien jaar mocht lezen
en boeken vanaf achttien jaar
en boeken op de index
dus dat was
dus daar werd ge ook niet wijzer in de bibliotheek

maar die had een boekhandel thuis
en die was nogal nogal nieuwsgierig en bijdehand
en die had dan zo toch wel wat rondgesnuisterd
en die zei tegen mij: "er is toch wel wat" [doet fluisteren van de vriendin na]
[lacht]
"wat we kunnen leren"
en ik ging daar nogal vaak naar toe
en wij deden dus ons kennis op uit boekjes die we vonden
en in de bibliotheek [ze geeft aan dat ze zich vergist], in de boekhandel
maar dat was een reguliere boekhandel
dus dat was nu niet dat dat in de pornorichting ging
dat was dus gewoon een boekhandel
maar ja wij hebben dan toch door tekeningetjes en foto's in die boeken ervaren
hoe dat het ging

maar ja wij vertelden dat dan ook door aan de anderen
er werd dus wel nogal gefluisterd op de speelplaats [lachen]
...

5. GESCHIEDENIS

Net als Anna maken historici gebruik van metaforen, genres en een narratieve stijl, selecteren ze thema's en episodes, willen ze een punt maken en overtuigen. De uitdrukking *oral history* bevat bijgevolg een ambivalentie: het verwijst naar wat historici horen, maar ook naar wat ze zelf zeggen en schrijven (*Ibid.*, 3). Ze bedrijven slechts 'geschiedenis' als ze de gedeelde of sociaal-culturele dimensies in de persoonlijke verhalen achterhalen, en wanneer ze aldus onderzoeken hoe invalshoeken en ervaringen van de individuele historische actor gemedieerd zijn (Portelli, 1997, viii, 6; Smith, 2003, 349). Zo is ook de manier waarop Anna in het eerste gedeelte van haar vertelling inhoud geeft aan de context van seksualiteit en verliefdheid meer dan persoonlijk. Ze 'ver-ding-t' en maakt die abstracte realiteit tijdens het vertellen tastbaar aan de hand van metaforen – zoals "zien" en "fluisteren",

"uniforms" en "boekjes" – die sociale interacties en praktijken uit haar verleden maar ook tijd en ruimte met elkaar verbinden. De narratieve analyse en het historisch relaas dat eruit voortkomt nemen aan kracht toe wanneer ze het historische karakter van de metaforen tonen.

Zeventigers en tachtigers, zoals Anna, vertellen niet enkel over andere praktijken, gebeurtenissen en 'mogelijkheden' van seksualiteit dan pakweg dertigers en veertigers. Ze doen die vertelling zelf ook op een andere manier. De *oral historian* heeft, met andere woorden, de taak te kijken naar zowel de vertelinhoud (het 'vertelde' of het 'wat' van de vertelling) als de vertelwijze (het 'vertellen' of het 'hoe' van de vertelling). Ik maak dit onderscheid om het verschil tussen processen van betekenisgeving 'in' en 'aan' het verleden te verduidelijken, maar in werkelijkheid lopen ze door elkaar heen. Hieronder geef ik slechts enkele aanzetten tot analyse in het besef dat ik dat *de facto* niet zou doen zonder het verhaal als een geheel te beschouwen en gebruik te maken van andere interviews, andere soorten bronnen en reeds bestaande inzichten uit de literatuur.

Anna vertelt hoe jongens en meisjes apart werden grootgebracht. Die scherpe begrenzing voert ze als een visueel en belichaamd gebeuren op – ze konden de jongens niet zien of tegenkomen – en werd in het bijzonder door de scholen in stand gehouden: zowel door mensen – "dames hielden een oogje in het zeil" – als door het uniform. Dit uniform, hoewel een object, kreeg *agency*: het "maakte je kenbaar", het zat dicht op het lichaam en het maakte de meisjes tot passieve en uniforme leden van een groep, meer dan individuen met eigen karakters en (seksuele) verlangens. Het controleerde de vrouwen in wording die onmiddellijk op straat gezien werden. Anna vult de context van seksualiteit, verliefdheid en vriendjes dus enerzijds in als een van een belichaamde scheiding die visueel en uitwendig tot stand werd gebracht, met het uniform als centrale metafoor. Anderzijds bestond die context ook uit een innerlijk en bijna psychologisch proces, als een mentale omgang of opvoeding die de meisjes grootbracht in "volledige onwetendheid". Het zijn niet zozeer ruimtelijke of visuele handelingen, als wel verbale en auditieve praktijken en zintuigen waarmee Anna de leefwereld van seksualiteit oproept: er werd gezwegen en verzwegen, en als er al gesproken werd, was dat in "bedekte termen".

Was er rondom haar heen geen jongen te bespeuren, dan zorgde tegelijk een grote stilte ervoor dat jongens ook in haar hoofd een mysterie bleven. De handeling die ze hier centraal stelt, is die van de 'voorlichting', of liever: het gebrek daaraan. Opnieuw is de school, met de nonnetjes als actoren, de plaats waar ze de voornaamste sociale praktijken situeert. Zowel de les biologie waar het woord stier zelfs te veel was en moest vervangen worden door "een

dikke wilde koe", als het individuele gesprek met het raadsel over de periode van negen maanden voor de geboorte van Jezus, illustreren in het verhaal van Anna het ongemak bij de religieuze opvoeders om seksualiteit en relaties ter sprake te brengen. Reproductie werd gekoppeld aan religiositeit maar mocht niet refereren aan erotische gevoelens en relaties. Ook een andere sociale setting, namelijk de familie, voert Anna op in haar verhaal als een plaats waar "in bedekte termen" of in het Frans werd gesproken over dit soort zaken. Opnieuw zijn het vrouwen die Anna als actoren opvoert van de context waarin ze opgevoed is met betrekking tot verliefdheid en seksualiteit. De enige jongens die ze tot nog toe ter sprake bracht, waren de afwezige groep leeftijdsgenoten en de – wegens hun leeftijd en familieband – aseksueel geachte jonge broertjes en neefjes. Van volwassen mannen geen sprake.

Seksualiteit is iets wat je moet leren, lijkt de boodschap van Anna te zijn, en in haar tijd moest dat stiekem "via andere kanalen" gebeuren. De oplossing of het keerpunt in haar onwetendheid bestond uit "boekjes" die ze in de boekhandel van een vriendin kon lezen. In haar verhaal doet Anna deze kennis in stilte op, al lezend, en werd die kennis doorgefluisterd aan bevriende meisjes op de speelplaats van de school. Was het uniform de metafoer van de gecontroleerde scheiding met de jongens, dan is het boek de metafoer voor de kennis die nog buiten haar lag en nog moest geleerd of opgenomen worden.

Het is bijzonder hoelang het duurt voordat Anna iets zegt over haar eerste vriendje – dat doet ze pas nadat Joris er opnieuw naar vraagt na haar relaas van een kwartiertje – en zoveel blijkt ze daar uiteindelijk ook niet over te zeggen. Met die lange aanloop geeft ze aan hoe haar generatie jongeren, in tegenstelling tot die van haar interviewer, aseksueel hoorde te zijn en hoe de grenzen kind-volwassen en man-vrouw ritueel werden beschermd. Zoals meestal in vertellingen gebruikt Anna geen data: veeleer krijgt tijd een vrije *flow* van niet-chronologische associaties en contrasten tussen een 'toen' en 'nu' die begrensd worden door keerpunten (Portelli, 1997, 32-33) zoals het beginnen lezen van boekjes, de eerste maandstonden of het huwelijk. Het fragment toont bovendien hoe tijd niet zonder plaats kan: Anna verbindt ervaringen aan bepaalde plekken zoals de school, de straat, de speelplaats, en de boekhandel. De ruimte in openlucht geeft ze een bevrijdende inhoud: was de straat een plaats van potentiële vrijheid tussen de ene en de andere beklemmende ruimte (de school en thuis), dan kon de kennis uit de boekjes al fluisterend op de speelplaats, de open ruimte in de school, verspreid worden.

Anna vertelt niet steeds vanuit de ik-persoon. Wanneer ze 'je' zegt roept dat zowel de empirische situatie van het interview op – ze lijkt Joris aan te spreken – als een soort van persoonsvervanging of symbolische uitbreiding

van het autobiografisch vertoog in een reeks van collectieve mogelijkheden. De sprong van 'ik' naar 'jij' is daarom een sprong van het unieke zelf naar een collectieve identiteit zoals 'meisjes' of 'moeders'. Het 'je' kan dus als een narratief persoon de metafoor zijn van een verloren 'ik', bijvoorbeeld door een externe controle: in het geval van Anna zijn dat bijvoorbeeld de scholen (de nonnetjes, de dames en het uniform) en de familie (de vrouwen). De terugkeer van het 'ik' bevestigt een herwonnen identiteit (*Ibid.*, 165-166). In het vervolg van haar vertelling evolueert Anna van een anoniem meisje dat deel uitmaakt van een groep, weinig *agency* en vrijheid heeft, naar een autonome en volwassen vrouw.

Kreeg ze in de geforceerde dialoog met het nonnetje nog mysterieuze vragen voorgeschoteld als een passief, meningloos en onschuldig meisje, dan wordt ze in haar *reported speech* van de interactie met een gynaecoloog een krachtige, zelfstandige en geëmancipeerde vrouw die, zonder medeweten van haar echtgenoot, beslist in Nederland een vrucht te laten aborteren.

"dat was een heel conservatieve katholieke familie vader
en die had zelf negen of tien kinderen
en die zei: 'wat maakt dat nu uit of dat gij er nu een achtste bij hebt in plaats van die zeven?'
maar ik zei: 'nee, ik wil het niet meer'
en ik was terug gaan werken
en er was dan ook effectief een paar jaar
enkele jaren tussen dus euh
het was dan sowieso al een heel euh onderneming om er terug aan te beginnen
en ik zei: 'nee ik wil dat niet meer'"

6. HET NUT VAN MONDELINGE GESCHIEDENIS

Wat zijn, tot slot, de mogelijkheden of waarden van de toepassing van het interview voor de studie naar seksualiteit?

Oral historians valoriseren, ten eerste, de idee dat mensen betekenis geven aan gebeurtenissen door ze in een verhaal te plaatsen en metaforen te gebruiken (Tonkin, 1992, 3, 6). Wanneer Anna vertelt, 'voert ze identiteiten op', geeft ze inhoud aan ervaringen en krijgt ze houvast over haar leven (Polkinghorne, 1988, xi; Langellier, 2001, 700). Assumpties over werkelijkheid uit de natuurwetenschappen schieten tekort om handelingen rondom haar seksuele verleden te begrijpen (Sarbin, 1986; Rosaldo, 1989). Haar ervaring van seksualiteit beweegt zich in een chaotische wereld die verhalen nodig heeft om coherentie te krijgen. Zowel in de publieke cultuur als in de

geest wordt orde geschapen doorheen het vertellen (Plummer, 1995, 177). Het interview van Joris bracht een verhaal tot stand dat misschien privaat lijkt maar *de facto* cultureel geconstrueerd is (Polkinghorne, 1988, 29-30; Smith, 2003, 349). Dat er een verschil is tussen de tijd van de gebeurtenissen en de tijd van het vertellen, de tijd van de geschiedenis en de tijd van het vertoog (Portelli, 1997, x) is een nadeel: Anna's herinneringen van details zullen scherper zijn meteen na de gebeurtenissen. Dat Anna zoveel later vertelt, heeft echter ook het voordeel dat ze de gebeurtenissen en ervaringen zelf in het geheel van haar levensloop kan 'afwegen' en contextualiseren (Ritchie, 2003, 39-40).

Het interview is, ten tweede, een waardevol instrument voor de hedendaagse geschiedenis van seksualiteit omdat het toelaat 'persoonlijke' perspectieven centraler te stellen. In zijn *Voice of the Past* stelde Thompson (1978, 90) dat historici doorgaans de actoren van de geschiedenis van op afstand bestuderen: de karakterisering van hun levens, zienwijzen en handelingen loopt, zo stelde hij, telkens het gevaar een foute beschrijving te zijn omdat ze de eigen ervaring en verbeelding van de historicus projecteert. Hiermee lijkt hij te suggereren dat mondelinge bronnen en andere egodocumenten zoals het dagboek over een grotere authenticiteit zouden beschikken. Uiteraard is de stem van de historische actor zelf niet 'echter' dan andere historische bronnen (Smith, 2003, 349) – bovendien kan hij of zij verschillende 'stemmen' vertolken – maar wel is het zo dat het een rijke, levendige en vaak intiemere stem kan zijn die betekenissen van dichtbij, vanuit het ervaringsperspectief, formuleert. Zeker open vertellingen, zoals die door Anna, laten ruimte voor "subjectieve en persoonlijke betekenissen van (doorleefde) ervaringen" (Perks & Thomson, 2005, ix), 'ervaringsdichte' concepten, lokale categorieën en classificaties die leden van een specifiek veld gebruiken om hun eigen realiteit, *in casu* in verband met seksualiteit, te begrijpen en te interpreteren (Parker, Barbosa & Aggleton, 2000, 6-7). Anna spreekt tijdens de unieke situatie van het interview niet enkel over "gescheiden werelden" en "onwetendheid", maar zij geeft de concepten tegelijk ook inhoud en inbedding. Mondelinge geschiedenis geeft, kortom, een grotere mate van *agency* aan hen die niet de auteur waren van andere beschikbare bronnen (Perks & Thomson, 2005, ix).

Ten derde kan de *oral historian* ruimte geven aan het 'particuliere' (Jackson, 2004, 164). Contradicties worden, net zoals subjectiviteit, vaak onterecht als een probleem gezien dat moet opgelost worden, bijvoorbeeld door uitgebreide vertellingen te vermijden, informatie te checken of door te vragen (Hoffman, 1974, 23-27; Friedlander, 1996, 158-159). De *oral historian* gaat op zoek naar patronen, maar laat tegelijk ook tegenstellingen in

en tussen vertellingen bestaan, niet zozeer omdat ze een idiosyncratisch geheugen, verschillende sociale achtergrond of andere bevraging van de informanten zou blootleggen, als wel omwille van de complexiteit van het (verleden) bestaan zelf. Het verhaal van Anna toont bijvoorbeeld dat haar onwetendheid zeker niet absoluut was, niet enkel omdat ze (samen met haar leeftijdgenoten) tactieken had om alsnog kennis op te doen, maar ook omdat beschermende praktijken, zoals het scheiden, toedekken of verzwijgen, seksualiteit op paradoxale wijze precies meer aanwezig maakten. Mensen handelen bovendien niet rechtlijnig maar op verschillende manieren, bewust of minder bewust, naargelang de gelegenheid, situatie of het domein waarin ze zich bevinden. Anna thuis is niet dezelfde Anna als in de jeugdbeweging, en de jonge Anna is niet dezelfde Anna als die na haar echtscheiding. Elke historische bron is overigens een *snapshot* die op een bepaald moment vanuit een bepaald perspectief, niet als iets vaststaand, maar in een beweeglijke interactie met de omgeving is tot stand gekomen (Burke, 2005, 47).

De mondelinge historicus kan, ten vierde, vertellers laten praten over die 'efemere' ervaringen en handelingen die met seksualiteit verbonden worden maar erg moeilijk of in mindere mate in andere bronnen te traceren zijn. Kleine, alledaagse en belichaamde praktijken, of het nu gaat om praten, kijken, voelen of ruiken, om flirten, kussen, liefkozen of vrijen, vinden slechts zelden neerslag in bibliotheken of archieven. Ze behoren tot wat Diana Taylor het 'repertoire' noemt: ze gebeuren, ze zijn significant, maar worden amper vastgelegd of bewaard (Taylor, 2003, 21-22). Wat bronnen uit de publieke ruimte – zoals medische rapporten, juridische processtukken of archiefstukken van belangengroepen – doorgaans doen, is verwijzen naar handelingen die voor hun belangen of voor een bepaald beleid significant zijn. Handelingen die daar niet onder vallen, die bijvoorbeeld niet onderzocht of gepenaliseerd worden, zijn moeilijker te traceren. Maar evengoed kan het 'archief' (Taylor, 2003) in *oral history* een handelingsperspectief krijgen. In het geval van seksualiteit gaat het om objecten als voorlichtingsboekjes: hoe kwamen ze tot stand, wat deed men er mee, en ook omgekeerd, wat deden deze objecten met de mensen? Persoonlijke spulletjes worden hoofdzakelijk in de huiselijke, en dus informele en deels private ruimte bewaard en komen vaak slechts boven water dankzij interviewontmoetingen.

Dat *oral historians* bij de creatie van de bron betrokken zijn, is geen probleem, maar laat hen, ten vijfde, toe om tijdens de interactie met de verteller of 'intieme communicatie' (Herdt & Stoller, 1990) samen seksualiteit, en de begrippen die daar mee te maken hebben, 'tot stand te brengen'. Joris kon vragen stellen of onderwerpen aan bod laten komen die hij interessant vindt – in dit geval heeft hij Anna later doorgevraagd over

'praten', bijvoorbeeld in het kader van geboorteplanning – en tevens kon hij naast de talige laag ook de sfeer van de vertelling voelen, lichaamstaal observeren en luisteren naar intonaties. De interviewer kan de verteller helpen om 'historisch' te vertellen, bijvoorbeeld door vragen te stellen naar het wat, wie, hoe, waar en wanneer, maar ook door de aanwezige ruimte en objecten in te schakelen als vertrekpunt van een verhaal. Vaak halen mensen trouwens zelf dingen als foto's of papier erbij om hun herinnering te authenticeren. Bovendien kan de interviewer vragen stellen over dingen die vanzelfsprekend zijn voor de verteller (Ritchie, 2003, 27).

Al verwijst Peter Burke (2005) in zijn artikel "Performing history: the importance of occasions" vreemd genoeg niet naar *oral history*, de methode sluit, tot slot, bijzonder goed aan bij recente performatieve benaderingen in de geschiedenis die, zonder evenwel de structurele dimensie of 'gesitueerdheid' over het hoofd te zien, ruimte laten aan het occasionele en fluïde karakter van betekenisgeving. Wie vanuit deze invalshoek interviews inzet voor de geschiedenis van seksualiteit keert de rug naar abstracties en de grote schaal in het voordeel van de casestudy en interpretatie (Jackson, 2004, 147). Contexten of het 'macroniveau' van seksualiteit en andere fenomenen moeten niet enkel als een klaargezet decor gezien worden, maar bestaan evengoed uit metaforen die het handelen begeleiden, uit mogelijkheden of *conditions of possibility*, of wat ik 'handelingsruimten' noem. Dat maakt dat processen van verandering niet enkel plaatsvinden buiten en boven het individu, maar ook in de manier van denken en kijken, handelen en bewegen. Vertellingen, zoals die van Anna, tonen zo dat normen niet losgekoppeld kunnen worden van sociale praktijken, maar dat ze precies uitgevoerd en belichaamd worden.

BIBLIOGRAFIE

- ANGROSINO (M.V.), "Son and lover: the anthropologist as nonthreatening male" in: T.L. WHITEHEAD & M.E. CONAWAY (eds.), *Self, sex, and gender in cross-cultural fieldwork*, Urbana, 1986, pp. 64-83.
- BEATTY (P.), "Understanding the standardized/non-standardized interviewing controversy", *Journal of official statistics*, XI, 1995, no. 2, pp. 147-160.
- BOYD, (N.A.), "Who is the subject? Queer theory meets oral history", *Journal of the History of Sexuality*, XVII, 2008, no. 2, pp. 177-189.
- BROWN (C.), *The death of Christian Britain. Understanding secularisation, 1800-2000*, London & New York, 2001.

- BROWN (C.), *Religion and society in twentieth-century Britain*, Harlow, 2006.
- BURKE, (P.), "Performing history: the importance of occasions", *Rethinking history*, IX, 2005, no. 1, pp. 35-52.
- CARPENTER (L.M.), *Virginity lost: an intimate portrait of first sexual experiences*, New York, 2005.
- CARR (D.), "Narrative and the real world: an argument for continuity" in: B. FAY, P. POMPER & R. VANN (eds.), *History and theory. Contemporary readings*, 1998, Oxford, pp. 137-152.
- CARTER (J.), "Introduction: theory, methods, praxis: the history of sexuality and the question of evidence", *Journal of the History of Sexuality*, XIV, 2005, nos. 1-2, pp. 1-9.
- COCKS (H.G.), "The growing pains of the history of sexuality", *Journal of Contemporary History*, XXXIX, 2004, no. 4, pp. 657-666.
- DAVIS (M.) & KENNEDY (E.L.), "Oral history and the study of sexuality in the lesbian community. Buffalo, New York, 1940-1960", *Feminist Studies*, XII, 1986, no. 1, pp. 7-26.
- DE KEYZER (D.), *De schaamte en de schrik, goesting en genot. Vier generaties vrouwen vertellen*, Leuven, 2004.
- D'EMILIO (J.), *Sexual politics, sexual communities: The making of a homosexual minority in the United States, 1940-1970*, Chicago, 1983.
- DI LEONARDO (M.) & LANCASTER (R.N.), "Introduction. Embodied meanings, carnal practices" in: M. DI LEONARDO & R.N. LANCASTER (eds.), *The gender sexuality reader. Culture, history, political economy*, New York & London, 1997, pp. 1-10.
- DUNAWAY (D.K.), "Introduction: the interdisciplinarity of oral history" in: D.K. DUNAWAY & W.K. BAUM (eds.), *Oral history. An interdisciplinary anthology*, Walnut Creek, London & New Delhi, 1996, pp. 7-22.
- DUNAWAY (D.K.) & BAUM (W.K.), *Oral history. An interdisciplinary anthology*, Walnut Creek, London & New Delhi, 1996.
- EGHIGIAN (G.), "The emergence of sexuality: historical epistemology and the formation of concepts (review)", *Journal of the History of Sexuality*, XII, 2003, no. 1, pp. 134-137.
- ERICKSEN (J.A.), "With enough cases, why do you need statistics? Revisiting Kinsey's methodology", *Journal of Sex Research*, XXXV, 1998, no. 2, pp. 132-140.
- FERNANDEZ (J.W.), "Persuasions and performances: of the beast in every body. And the metaphors of everyman", *Daedalus. Journal of American Academy of Arts and Sciences*, 1972, winter, pp. 31-60.
- FRIEDLANDER (P.), "Theory, method, and oral history" in: D.K. DUNAWAY & W.K. BAUM (eds.), *Oral history. An interdisciplinary anthology*, Walnut Creek, London & New Delhi, 1996 [1975], pp. 150-160.
- FRISCH (M.), *A shared authority: Essays on the craft and meaning of oral and public history*, Albany, 1991.
- GEYSEN (W.), "Over bloemetjes en bijtjes. Seksuele voorlichting in en rond het socialistische milieu" in: D. DE WEERDT (ed.), *Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, sekse en seksualiteit*, Gent, 1999, pp. 279-310.
- GRELE (J.G.), *Envelopes of sound: The art of oral history*, Chicago, 1985 [1974].
- HALPERIN (D.), "Is there a history of sexuality?", *History and Theory*, XXVIII, 1989, no. 3, pp. 259-275.
- HERDT (G.) & STOLLER (R.), *Intimate communications: Erotics and the study of culture*, New York, 1990.
- HERZOG (D.), "Sexuality in the Postwar West", *The Journal of Modern History*, LXXVIII, 2006, maart, pp. 144-171.

- HOFFMAN (A.), "Reliability and validity in oral history", *Today's Speech*, XXII, 1974, winter, pp. 23-27.
- JACKSON (S.), *Professing performance. Theatre in the Academy from philology to performativity*, Cambridge, 2004.
- KENNEDY (E.L.), "Telling tales. Oral history and the construction of pre-Stonewall lesbian identity", *Radical History Review*, LXII, 1995, pp. 58-79.
- KINSEY (A.), POMEROY (W.B.) & MARTIN (C.E.), *Sexual behavior in the human male*, Indiana, 1948.
- KÖVECSES (Z.), *Metaphor. A practical introduction*, Oxford, 2002.
- KULICK (D.) & WILLSON (M.) (red.), *Taboo: Sex, identity and erotic subjectivity in anthropological fieldwork*, London & New York, 1995.
- LAKOFF (G.) & JOHNSON (M.), *Metaphors we live by*, Chicago, 1980.
- LANGELLIER (K.M.), "Personal narrative" in: M. JOLLY (ed.), *Encyclopedia of life writing: Autobiographical and biographical forms II*, London, 2001, pp. 699-701.
- LUMMIS (T.), "Structure and validity in oral evidence", *International Journal of Oral History*, II, 1983, no. 2, pp. 109-120.
- McLAREN (A.), *Twentieth-Century sexuality: A history*, Oxford, 1999.
- MORRISSEY (C.T.), "On oral history interviewing" in: R. PERKS & A. THOMSON (eds.), *The oral history reader*, 2005 [1970], London & New York, pp. 107-113.
- OLUJIC (M.B.), "Embodiment of terror: gendered violence in peacetime and wartime in Croatia and Bosnia-Herzegovina", *Medical Anthropology Quarterly*, XII, 1998, no. 1, pp. 31-50.
- PARKER (R.), BARBOSA (R.M.) & AGGLETON (P.), "Introduction" in: R. PARKER, R.M. BARBOSA & P. AGGLETON (eds.), *Framing the sexual subject. The politics of gender, sexuality, and power*, Berkeley & Los Angeles, 2000, pp. 1-25.
- PASSERINI (L.), "Work ideology and consensus under Italian fascism" in: R. PERKS & A. THOMSON (eds.), *The oral history reader*, London & New York, 2005 [1974], pp. 53-62.
- PERKS (R.) & THOMSON (A.), *The oral history reader*, London & New York, 2005.
- PERKS (R.) & THOMSON (A.), "Introduction" in: R. PERKS & A. THOMSON, *The oral history reader*, London & New York, 2005, pp. ix-xiii.
- PLUMMER (D.) & McCANN (P.D.), "Girls' germs: sexuality, gender, health and metaphors of contagion", *Health Sociology Review*, XVI, 2007, no. 1, pp. 43-52.
- PLUMMER (K.), *Telling sexual stories. Power, change and social worlds*, London & New York, 1995.
- POLKINGHORNE (D.E.), *Narrative knowing and the human sciences*, Albany, 1988.
- PORTELLI (A.), *The battle of Valle Giulia: Oral history and the art of dialogue*, Madison, 1997.
- PORTELLI (A.), "What makes oral history different" in: R. PERKS & A. THOMSON (eds.), *The oral history reader*, London & New York, 2005, pp. 63-74.
- RITCHIE (D.A.), *Doing oral history. A practical guide. Using interviews to uncover the past and preserve it for the future*, Oxford, 2003.
- ROBERTS (E.), "Working class women in the Not West", *Oral History*, V, 1977, no. 2, pp. 7-30.
- ROSALDO (C.), *Culture and truth: The remaking of social analysis*, Boston, 1989.
- ROSE (S.), "Naming and claming: the integration of traumatic experience and the reconstruction of self in survivors stories of sexual abuse" in: K. LACY ROGERS & S. LEYDESDORFF (eds.), *Trauma: Life stories of survivors*, New York & London, 1999, pp. 160-179.

- ROSS (E.) & RAPP (R.), "Sex and society: a research note from social history and anthropology" in: A. SNITOW, C. STANSELL & S. THOMPSON (eds.), *Powers of desire: The politics of sexuality*, New York, 1983, pp. 51-70.
- RUBIN (L.B.), *Worlds of pain: Life in the working-class family*, New York, 1976.
- SARBIN (T.R.) (ed.), *Narrative psychology: The storied nature of human conduct*, New York, 1986.
- SCHRAGER (S.), "What is social in oral history?", *International Journal of Oral History*, IV, 1983, pp. 76-98.
- SMITH (G.), "Protest is better for infants: motherhood, health and wealthfare in a women's town, 1911-1931", *Oral History, Journal of the Oral History Society*, XXIII, 1995, no. 1, pp. 63-70.
- SMITH (R.C.), "Analytic strategies for oral history interviews" in: J.A. HOLSTEIN & J.F. GUBRIUM (eds.), *Inside interviewing. New lenses, new concerns*, Thousand Oaks, London & New Delhi, 2003, pp. 347-368.
- TAMKE (S.S.), "Oral history and popular culture: a method for the study of the experience of culture", *Journal of popular culture*, XI, 1977, pp. 267-279.
- TAYLOR (D.), *The archive and the repertoire: Performing cultural memory in the Americas*, Durham, 2003.
- TEDLOCK (D.), "Learning to listen: oral history as poetry" in: D. TEDLOCK (ed.), *The spoken word and the work of interpretation*, Philadelphia, 1983, pp. 107-123.
- THERBORN (T.), *Between sex and power. Family in the world, 1900-2000*, London & New York, 2004.
- THOMPSON (P.), *The voice of the past: Oral history*, London & New York, 1978.
- TONKIN (E.), *Narrating our pasts: The social construction of oral history*, Cambridge, 1992.
- VAN DER MEER (T.), "Die een man soo min kan missen... Seksualiteit in de 16de en 17de eeuw" in: V.T. VAN VILSTEREN (ed.), *100.000 jaar sex. Over liefde, vruchtbaarheid en wellust*, Zwolle, 2003, pp. 66-73.
- VAN ROODEN (P.), "Oral history en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom", *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, CXIX, 2004, pp. 524-551.
- WEEKS (J.), *The world we have won*, London & New York, 2007.

Parler de la sexualité? Questions théoriques relatives à l'histoire orale

JAN BLEYEN

RÉSUMÉ

Dans cette contribution, j'explore les possibilités de 'l'histoire orale' pour l'histoire contemporaine de la sexualité. D'une part j'éclaire la manière dont les historiens peuvent se servir de sources orales afin d'examiner les changements dans l'expérience de la sexualité. D'autre part, étant donné qu'il s'agit d'une tâche de longue haleine, je me demande 'pourquoi' elle est si utile. Autrement dit, quelle est la valeur et la valeur ajoutée de l'histoire orale? Cet article ne propose pas de réponses toutes faites, mais est plutôt une contribution à une discussion théorique sur la méthodologie employée: je montre comment l'interview est en premier lieu une 'narration', puis devient un 'récit' ou un texte, et finalement est recueillie dans un récit historique ou dans 'l'histoire'. Je propose une approche basée sur le concept de "performatif" pour pouvoir comprendre les processus qui donnent sens au passé.

Les historiens sont impliqués dans la création des sources et parviennent à faire parler les personnes interrogées sur des expériences et des actes personnels qui sont liés à la sexualité qu'on peine à retracer grâce à d'autres sources. Des pratiques quotidiennes vécues, qu'il s'agisse de parler, regarder ou sentir, flirter, embrasser ou faire l'amour, ne sont que rarement recueillies dans les bibliothèques ou dans les archives. La qualité d'une histoire orale ne tient pas tant à la soi-disant crédibilité des récits mais plutôt à l'effort de l'historien pour expliciter 'la subjectivité érotique' ou 'la communication intime' qui se présente pendant, avant et après les recherches sur le terrain et pour retracer les traits communs ou socioculturels des histoires et des récits individuels.

Si les historiens veulent étudier des dimensions non palpables de l'expérience sexuelle comme les émotions, les expériences, les significations, les identités, il convient qu'ils se prêtent à une étude des métaphores. L'environnement physique et visible procure des images ou des scénarios qui inspirent et organisent la pratique. Des métaphores comme 'faire don de sa virginité' ou 'l'homosexualité est contagieuse' ne sont pas simplement des ornements langagiers, elles sont omniprésentes dans la pratique sociale. Dans cette optique, une histoire orale de la sexualité a pour ambition de déchiffrer les métaphores qui donnent et prennent simultanément forme dans les actes, et

de montrer comment des aspects moins tangibles de l'expérience sexuelle comme l'éducation sexuelle, 'être amoureux' ou encore le concept même de sexualité sont concrétisés.

Let's talk about sex? Theoretical issues of oral history

JAN BLEYEN

SUMMARY

In this contribution, I explore what possibilities the method of oral history has to offer for contemporary history, in this case of sexuality. On the one hand, I illustrate 'how' historians can use oral sources in order to unravel changes of sexual life. On the other hand, since it is a time consuming enterprise, I also raise the question 'why' they would do this in the first place. In other words, what is the value and surplus value of the method of oral history? This article does not offer ready-made directions. Rather, it discusses theoretical issues in relation to methodology. I show how the interview is first an act of 'narration', then becomes a 'narrative' or text, and finally receives a place in a historical account or 'history'. I propose a performative approach in order to get an insight in processes of producing meaning in the past.

Historians are very involved in the creation of the oral source. They make interviewees talk about sexual experiences and practices that are hard to find in other sources. Small, everyday and embodied actions, such as talking, watching, feeling, flirting, kissing, and making love, are rarely recorded in libraries and archives. The quality of an oral history project does not so much depend on the alleged reliability of storytellers and their narratives, but rather on the extent to which historians are not only explicit about the 'erotic subjectivity' or 'intimate communication' taking place before, during and after the fieldwork, but also are able to unravel the shared or social-cultural dimensions of individual narrations and narratives.

If historians want to study those aspects of sexuality that are not factual and measurable, such as experiences, emotions, meanings and identities, then a focus on metaphors is preferable. Especially the physical and visible life

world offers images and scenarios that guide and organise practice. Metaphors, like 'virginity is a gift' or 'homosexuality is contagious', are thus far more than merely linguistic ornaments. They are omnipresent in social action. From such a perspective, the task of oral historians who are making a contemporary history of sexuality is to unravel metaphors that simultaneously shape and are shaped by social actions, and to find how abstract and intangible aspects of sexuality, such as 'sex education', 'being in love', or the concept of 'sexuality' itself are embodied and made present as concrete 'things'.